

Raspravu oko vremenskog perioda koji želimo (i možemo) prikazati zaključila bih citatom iz knjižice školskog katehete Lavoslava Firholcera, izdane u Varaždinu 1849 godine pod nazivom "Čertice iz poviestnice hervatske". Citat glasi: "O govori poviestnica hervatska? Poviestnica hervatska govori o plemenu, došastju i naseljenju Hervatah, i o njihovih vodjah, vladarih, borbah i ostalih događajih."

Dakle, osnovna bi tema stalnoga postava HPM-a (prema mojemu mišljenju) trebala biti vremenski cjelovita, a ne parcijalna, nacionalna povijest praćena od doseljenja Hrvata u svoju postojbinu u 7. stoljeću do današnjih dana.*2

Nadalje, idejna koncepcija stalnoga postava Hrvatskoga povijesnog muzeja mora se temeljiti na fundusu građe koja se čuva u muzeju. Pri tome treba uvažiti činjenicu da se u povijesnim muzejima građa ne izlaže zbog svojih estetskih, umjetničkih ili inih vrijednosti (iako ni one kod odabira predmeta ne smiju biti isključene, ali ne i dominantne) već isključivo radi dokumentiranja i dokazivanja određenih povijesnih činjenica.*3 Ili jednostavnije, u povijesnim muzejima ne izlažemo predmete zbog njih samih, već pomoću njih predočavamo povijest. Upotreba pomoćnih sredstava muzejske prezentacije (reprodukcija, kopija, nadomjestaka, grafikona, skica, karata i multimedijских instalacija) u povijesnim je muzejima ne samo dopuštena nego i nužna.*4

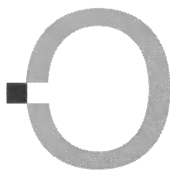
Bilješke:

1. Tekst je napisan nakon rasprave na jednom od Stručnih kolegija muzeja, na kojem nismo mogli usuglasiti stavove o vremenu koje želimo prikazati u novom stalnom postavu.
2. Polazni kriterij ovog prijedloga, prema kojem bismo trebali početi prikazivati povijest od neke xy godine jest nedostatak građe za najraniji period hrvatske povijesti. Prema zastupnicima ovog prijedloga budućeg posjetitelja trebali bismo uputiti na razgledanje građe u Arheološki muzej.(?)
3. Izuzetak su, svakako, izložbe na kojima se prezentiraju pojedine zbirke ili dijelovi muzejskih zbirki. Na takvim izložbama estetske, umjetničke i druge kvalitete predmeta (raritetnost) dobivaju svoje puno značenje i primarne su pri izboru građe za izlaganje.
4. Upravo bi oni omogućili prezentaciju najranije povijesti hrvatske nacije, za koju doista nemamo izvornih muzejskih predmeta. Na primjer: Zašto ne bismo mogli doseljenje Hrvata i najranije spomenike hrvatske kulture, koji se čuvaju u različitim muzejskim ustanovama, prikazati animiranim filmom? On je ovoj najmlađoj generaciji naviknutoj na masovne medije zasigurno prihvatljiviji od pisane riječi.

Primljeno: 5.XI.1997.

ETNOGRAFSKI FILM MILOVANA GAVAZZIJA ZA VRIJEME RADA U ETNOGRAFSKOME MUZEJU U ZAGREBU

*Zvezdana Antoš
Etnografski muzej
Zagreb*



d osnivanja Etnografskog muzeja u Zagrebu, 1919. godine, u sljedećih desetak godina, uz ravnatelja Salamona Bergera, proširio se broj stručnih djelatnika, među kojima rade kustosi prof. Vladimir Tkalčić, dr. Božidar Širola, prof. dr.

Milovan Gavazzi i dr. Mirko Kus Nikolajev, akademska slikarica Zdenka Sertić, te stručnjaci za tekstil Tereza Paulić i Jela Novak.*1 Ovo prvo razdoblje vrlo je značajno u razvoju Muzeja, jer su postavljeni temelji za njegov stručno-znanstveni razvoj. Kao kustos prof. dr. Milovan Gavazzi radio je u Etnografskome muzeju od 1922. do 1927., kada odlazi na mjesto izvanrednog profesora etnologije na Filozofskom fakultetu. Uz redovne obaveze sveučilišnog profesora obavljao je dužnosti direktora Etnografskog muzeja u Zagrebu od 1939. do 1941. godine.

Po dolasku u Muzej, često je odlazio na teren, opremljen fotoaparatom i fonografom radi prikupljanja građe, kao i predmeta za Muzej.

U jednom intervjuu, sam je objasnio: "Radeći u Etnografskom muzeju u Zagrebu do 1927. godine radio sam na istraživanju narodnog melosa i muzičkih instrumenata. Godine 1922. Božidar Širola i ja snimali smo po selima. Onda, znate, nije bilo magnetofona, pa smo iz Beča dobili posebne voštane ploče iz, tako se zvao, Fonogram arhiva. Snimili smo 50-60 takvih ploča. Prije smo samo fotografirali, dok od 1930. godine u okviru Fakulteta prvi put filmski bilježimo pojavu iz narodnog života. Iskustva prof. Tkalčića u tom smislu bila su mi dragocjena..." ("Telegram", 6. II. 1970.)

U korištenju tadašnjih suvremenih tehničkih pomagala u etnografskoj dokumentaciji bio je pionir. To se naročito odnosi na upotrebu filmske kamere, pa je etnografskom filmu bio prisiljen postaviti neke teorijske osnove i okvire.

U jednom tekstu iz 1964. godine piše: "Uski se film može naročito iskoristiti za upoznavanja zemalja i naroda. Više nego ma kakva riječ i slika mrtva, filmski prikaz nepoznatih gradova, zemalja, mora, planina itd., život njihovih stanovnika, od najprimitivnijih do najciviliziranijih naroda može impresivno djelovati i ostavlja dublji dojam i trajniji trag pa nadmašuje svako zorno pomagalo." Pojavu etnografskog filma objašnjava: "Etnografski film je novija oznaka, izašla iz potrebe, da se kratkim izrazom označi jedna grana (žanr) filma, koja se na neki način "iskristalizirala" kroz vrijeme i tražila zasebnu oznaku i mjesto, napose u okviru dokumentarnog stručnog odnosa naučnog filma."*2

Primjenu etnografskog filma prof. Gavazzi vidi u školskoj nastavi

različitih kategorija škola, a vrijedi i kao općedogojno sredstvo širih slojeva uopće. "... ovo danas najsavršenije zorno pomagalo kao nadomjestak za zbivanje i činjenice iz stvarnosti već po svojoj naravnoj privlačnosti za svakog čovjeka znači moćno sredstvo ..., njegova se uloga uvećava, što je usmjeren prema produbljivanju raspoloženja i smisla za razumijevanje stranih naroda, njihove kulture i načina života, za suosjećanje s njihovim životnim tegobama, naporima i radostima. Tu ulogu može etnografski film uvijek odigravati u većoj mjeri nego filmovi većine drugih smjerova i žanra - tehnički, biološki, medicinski, biografski, historijski; kod mnogih je upravo ova uloga beznačajna."*3 U nastavi se također koristio svojim filmovima, a i filmovima drugih autora, kao odličnim nastavnim sredstvom.

Videnje budućnosti etnografskog filma opisuje: "... film daje najautentičniji mogući danas nadomjestak za realno zbivanje u svijetu i životu, pogotovo kada je tonski i u bojama - sve to bez sumnje osigurava etnografskom filmu budućnost i kao nastavnom sredstvu ... ako film hoće da bude dobar etnografski film tj. faktografski - etnološki je film tek na pomolu. To je naučno planski komponiran film, koji donosi pred promatrača određenu već stečenu etnološku spoznaju ili, još u daljnjoj perspektivi neki predmet na razmatranje."*4

Gavazzi je smatrao da je etnografski film stvar "terenskog" etnologa koji mora biti urgentan u puno slučajeva, što možemo i zapaziti gledajući njegove filmove. U funduse Etnografskog muzeja u Zagrebu sačuvano je šest filmova koji su snimljeni u vremenu od 1939. do 1941.: Pogreb na saonicama - Trg kod Ozlja; Pletenje "jalbe" - Trg kod Ozlja; Seljačka svadba - Markuševac; Mlinovi - selo Kralje; Bihać; Kolo - Kralje; Pletenje ribarske mreže - Kralje. Danas je etnografski film od neprocjenjive vrijednosti pri rješavanju nekog etnografskog problema, tako da filmovi prof. dr. Milovana Gavazzija čuvaju žive slike onoga što danas više ne postoji.

Posebnu vrijednost pored snimljenih etnografskih filmova čini i fotomaterijal koji je snimao B. Širola, a i znanstveni radovi prof. dr. M. Gavazzija koji su nastali na temelju navedenih zapisa.

Pri snimanju običaja "Svadbe u Markuševcu" (okolica Zagreba), autor je snimio dio svadbenog običaja u fragmenitima koje želi posebno naglasiti. Analizom pojedinačnih scena pozornost možemo usmjeriti na nekoliko aspekata: nošnja (mladenci, te ostali sudionici svadbe), svadbeni običaj u Markuševcu (dolazak kod mladenke, odlazak u crkvu na vjenčanje, te izlazak iz crkve nakon vjenčanja), obilježja i uloge pojedinih sudionika svadbe, a djelomično i arhitekturu kraja. Osim filmskog materijala koji je snimio M. Gavazzi 1939. godine, postoji i fotografski materijal koji je snimio B. Širola.

Takav je primjer i film "Pletenje jalbe u selu Trg kod Ozlja", koji je snimljen 1940. godine, a dokumentira ga i fotomaterijal snimatelja Božidara Širole, kao i znanstveni rad M. Gavazzija.*5

Dr. M. Gavazzi daje kratak izvještaj o pletenju jalbe u selu Trg kod Ozlja s fotografijama načina snovanja na lucenu, tehniku pletenja i snimke ogavlja žena s "jalbom". Pomoću filma o "pletanju jalbe" vrlo živo pobudio je pozornost etnologa za tehniku pletenja jalbe, te postupnost izrade, a ukazuje na posebnost jedne tehnike kojom

su žene izrađivale dio ogavlja. Jalba je ženska kapica koju su nosile udane žene u selima između Ozlja i Karlovca i prema sjeveru do sela Trg. Jalba je bila u toj arhaičnoj tekstilnoj tehnici izrađivana sve do Prvoga svjetskog rata.

Jalbu je imala pravo nositi samo udana žena. Žene su na sajmenе dane prodavale svoje izrađevine. Poslije Prvoga svjetskog rata počela je opadati potražnja za pletenim jalbama, pa su ih nadomjestile kapice pletene kukom, kačkane. Kačkanjem su se izrađivale kapice na način jalbe mnogo brže nego starinskom metodom pletenja. Tako je tehnika jalbe polagano počela nestajati.

Korištenjem filmskih snimaka za specijalne potrebe, kao što je uočavanje i analiza često brzih radnih pokreta, daje nam dragocjene podatke, Usporavanjem snimke ili zaustavljanjem radi promatranja možemo detaljno analizirati pojedine radnje, na primjer, na jednostavnom stalku zvanom lucen, koji je i okvir za izradu pletiva i jalba, usaduje se uska i duga daščica. Kod pletenja sjedi se na klupici pred lucenom pridržavajući ga nogama pred sobom. Radi se s obje ruke, a pri pletanju je jedini pomoćni alat daščica kojih ima pet do osam.

Gledajući film, možemo uočiti da je autor filma vrlo uspješno snimio postupak pletenja jalbe pa tako možemo izdvojiti pojedinačne scene koje tvore cjelinu (vezanje poprečnih niti na lucen, polaganje osnovnih niti, preplitanje osnovnih niti I., preplitanje osnovnih niti II., umetanje daščica, zbijanje prepletenog daščicom, izvlačenje najdonje daščice, te zbijanje prepletenog prije izvlačenja daščice).

M. Gavazzi smatra da fotograf može čekati povoljne trenutke i prilike za snimanje, za razliku od snimatelja koji je postao urgentan u mnogo slučajeva i aktualan u mnoštvu drugih. Prof. dr. Milovan Gavazzi kao pionir etnografskog filma u Hrvatskoj, a i u svijetu, upozorio je na neizostavnost korištenja filmskog i fotomaterijala pri ternskom istraživanju etnologa nekada, a još više danas, imajući na umu izuzetne tehničke i tehnološke mogućnosti koje su nam sada na raspolaganju.

Biješke:

1. N. Gjetvaj, Etnografska istraživanja 5, Zagreb, 1989., str. 22.
2. M. Gavazzi, Etnografski film, njegovo značenje i primjene, Slovenski etnograf, Ljubljana, 1964., str. 57.
3. Isto, str. 59.
4. Isto, str. 60.
5. M. Gavazzi, Pletenje ženskih kapica "jalba", Etnografska istraživanja i građa I., Zagreb, 1934., str. 44.

Summary:

The ethnographic film of Milovan Gavazzi during his work period in Ethnographic museum in Zagreb

Zvezdana Antoš

Prof. dr. Milovan Gavazzi has worked as a curator in Ethnographic museum since 1922 until 1927. Since 1939 until 1941, he has worked as a university professor and at the same time he was a director at the Ethnographic museum. He has researched national music and musical instruments.

He has taped the music on the wax-records that he got from Vienna, because then you couldn't find tape recorder. In 1930 for the first time, he has taped the movements from the national life on the motion picture. He was the pioneer in use of then modern technology in ethnographic documentation, especially in use of film camera, so he was forced to put some theoretic bases and limitations to the ethnographic film.

We have 6 movies in the holdings of Ethnographic museum in Zagreb that have been taped since 1939 until 1941.

Those ethnographic movies are holding alive picture of something that we don't have anymore. That is one of the most important reasons why are they very valuable.

Besides ethnographic movies, very valuable collection is also photo material that was taped by dr. Božidar Širola then the curator in Ethnographic museum in Zagreb.

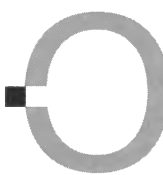
Prof. dr. Milovan Gavazzi as a pioneer of the ethnographic film in Croatia, has shown the importance of the use of film and photo material for the researches of the ethnologists then and especially today if we consider the technical and technological possibilities.

OBILJEŽAVANJE MEĐUNARODNOG DANA MUZEJA 18. SVIBNJA 1997.

Želimir Laszlo

Muzejski dokumentacijski centar

Zagreb



ve godine obilježena je dvadesta obljetnica Međunarodnog dana muzeja. Tajništvo ICOM-a je preporučilo temu: Borba protiv ilegalnog prometa kulturnim dobrima. Tema je izuzetno aktualna i značajna jer nelegalni promet kulturnim dobrima

posljednjih desetljeća poprima zabrinjavajuće razmjere te je, da se spriječi, nužna organizirana međunarodna akcija, kao i akcija nadležnih nacionalnih službi. Stoga smo u obradi teme usko surađivali s Ministarstvom kulture, Upravom za zaštitu kulturne i prirodne baštine.

Muzejski dokumentacijski centar je kao središnja muzeološka institucija i ove godine pismom potaknuo sve muzeje u Republici Hrvatskoj na obilježavanje Dana muzeja. Nastojali smo upozoriti na osnovne činjenice vezane uz temu i značenje koje borba protiv nelegalne trgovine i krađa ima za muzeje. Upozorili smo na činjenicu da je potkraj 60-ih godina val krađa zahvatio i Republiku Hrvatsku. Brojne su sakralne, muzejsko-galerijske i privatne zbirke ostale bez izuzetno vrijednih predmeta, koji su najvećim dijelom nelegalno izneseni iz zemlje, čime je spomenički fundus Hrvatske nepovratno osiromašen. Govoreći o ugroženosti spomeničke baštine nelegalnim prometom, treba se, dakako, podsjetiti i na pljačke spomeničkih predmeta i umjetnina u tijeku agresije na Republiku Hrvatsku, a posebno na odnošenje gotovo cjelokupnoga muzejskog i sakralnog fonda grada Vukovara na područje SRJ.

Iako su u Republici Hrvatskoj najbrojnije krađe u sakralnim objektima, velik je broj umjetnina najviših spomeničkih kategorija otuđen i iz muzejsko-galerijskih ustanova. Ilustrira to podsjećanje na samo neke od krađa iz muzeja i galerija, kao što su to one izvršene u Strossmayerovoj galeriji i Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu, Dubrovačkome muzeju i Umjetničkoj galeriji u Dubrovniku, Gradskome muzeju u Korčuli, Galeriji likovnih umjetnosti u Osijeku, Muzeju Međimurja u Čakovcu, Arheološkome muzeju Istre u Puli, Muzeju grada u Trogiru, Modernoj galeriji i Povijesnom i pomorskome muzeju u Rijeci, te Etnografskome muzeju u Pazinu.

Učestalost krađa i nelegalnog prometa kulturnim dobrima potaknuli su i primorali službu zaštite spomenika kulture da u suradnji s muzejima i galerijama, s vjerskim zajednicama, te s policijom i carinskom službom sustavno provodi brojne mjere kojima je cilj onemogućavanje nelegalnog prometa kulturnim dobrima, pronalaženje ukradenih i iz zemlje nelegalno iznesenih predmeta, kao i ublažavanje posljedica nastalih nestankom nekoga spomeničkog predmeta.

S obzirom na brojnost i koncentraciju vrijednih spomeničkih